

WŚRÓD ŚLĄSKICH KLASZTORÓW CYSTERSKICH FUNDACJA W KRZESZOWIE I JEJ POCZĄTKI

Klasztor cystersów w Krzeszowie jest ostatnią placówką tego zakonu na Śląsku w XIII wieku, założoną w roku 1292, a wobec tego należy wspomnieć, oczywiście w bardzo dużym skrócie, o poprzednich fundacjach klasztorów cysterskich na tej ziemi.

W XII wieku zawitali cystersi do Polski¹, a w drugiej jego połowie usadowił się na Śląsku pierwszy męski zakon tych szarych mnichów w Lubiążu nad Odrą, zaś w ciągu XIII stulecia osiedli oni w 3-ch innych miejscowościach śląskich, a to w Henrykowie, Kamieńcu Ząbkowickim i Krzeszowie, zaś w Trzebnicy został założony zakon żeński tej reguły. Tak więc w okresie 130 lat powstały na Śląsku 4 męskie placówki cystersów i 1 żeński, a zawdzięczały one swe istnienie fundacjom książęcym i rycerskim.

Klasztor w Lubiążu, położony nad tą wierną rzeką Bolesławów, pierwszy z cysterskich na ziemi śląskiej, wywodzący swój konwent bezpośrednio z niemieckiej Pforte w Saksonii, a pośrednio z burgundzkiego Morymundu, został założony w roku 1163 przez księcia Bolesława Wysokiego, najstarszego syna Władysława II Wygnanca, na zrębie pierwotnej, podupadłej fundacji benedyktyńskiej. Pełny konwent przybył tu i został suto uposażony w 10 lat później, co zabezpieczył książę-fundator w roku 1175 przywilejem protekcyjnym. Książę ten w odwzięce cystersom w Pforte za ich życzliwy stosunek do wypędzonej rodziny swego ojca, po odzyskaniu w roku 1163 swojej dziedzicznej ojcowizny śląskiej, uczcił ten fakt fundacją (darowizną) na rzecz tego zakonu². Książę

¹ Cystersi przybyli do Polski w XII wieku, osiedlając się kolejno począwszy od połowy tego wieku aż prawie do jego schyłku: w Jędrzejowie w Małopolsce (1140—1149) jako filia Morymundu, w Łeknie w Wielkopolsce, w Lubiążu na Śląsku, w Kołbaczu na Pomorzu zachodnim, w Oliwie pod Gdańskim, w Łądzie w Wielkopolsce, w Sulejowie nad Pilicą, w Wąchocku i w Koprzywnicy w Sandomierskiem. Były to fundacje książęce, biskupie i rycerskie.

² Śląską linię Piastów zapoczątkował w roku 1138 syn Bolesława Krzywoustego, Władysław II Wygnaniec (1138—1146), którego najstarszym synem był Bolesław Wysoki (1163—1201), a jego synem był Henryk I Brodaty (1201—1238), zaś synem tegoż był Henryk II Pobożny (1238—1241), którego lekkomyślny syn Bolesław Rogatka zaprzepścił ziemię lubuską.

zę Bolesław Wysoki (1163—1201) pozwolił cystersom na sprowadzenie z Niemiec kolonistów do wsi klasztoru lubiąskiego nadawszy przyszłym osadnikom niemieckim wolność podatkową i sądową. Ci koloniści niemieccy występują już we wsiach tego klasztoru w roku 1202, a więc musieli oni tu przybyć pod koniec XII wieku.

Cystersi lubiąscy byli Niemcami i strzegli swej odrębności narodowej, niemieckiego składu swego konwentu. Śląskie klasztory cysterskie, jako posiadające konwenty niemieckie, odznaczały się ekskluzywnością zakonną i jako takie niechętnie przyjmowały do swych gron Polaków. Otaczały się one swoimi rodakami, sprowadzając kolonistów przeważnie niemieckich do zakładanych wsi w swych posiadłościach. Choć niosły one lepszy sposób gospodarki rolnej i hodowlanej, ucząc jej miejscową ludność, to jednak pod względem narodowym były placówkami niemieckimi i przyczyniły się do Niemczenia ludności tubylczej-polskiej. Inaczej zaś przed-

Gdy wygnany senior Władysław II, który osiadł na wygnaniu ze swą rodziną w Saksonii (w Altenburgu), zmarł tam na przełomie 1162/63, wtedy jego najstarszy syn Bolesław Wysoki stał się głównym przedstawicielem śląskiej linii Piastów. Gdy Bolesław Kędzierzawy zgodził się w r. 1163 zwrócić przebywającym na wygnaniu potomkom Władysława II ich dziedziczną dzielnicę śląską, tedy Bolesław Wysoki wrócił na Śląsk ze swymi synami. Przebywając w Saksonii śledził on bacznie działalność osadników flamandzkich i holenderskich osuszających tereny bagniste, karczujących lasy i zakładających na tych obszarach moczary i lasom wydartych osady, co zastosował później w swojej dzielnicy śląskiej.

W okresie przebywania w Saksonii nawiązali wygnańcy śląscy stosunki z klasztorem cystersów w Pforcie, którego mnisi uzyskali wpływ na Władysława Wygnańca i jego rodzinę, z której troje (Agnieszka, żona Władysława II, Wieniesława, żona Bolesława Wysokiego i jego syn, Jan) spoczęło w klasztorze cysterskim w Pforcie. Bolesław Wysoki, pragnąc odwdziżyć się cystersom w Pforcie za ich życzliwy stosunek do wypędzonej rodziny Władysława II, postanowił po odzyskaniu swej ojcowizny upamiętnić ten fakt darowizną (fundacją) na rzecz tego zakonu. Powracający w roku 1163 Bolesław Wysoki wraz z synami (Jarosławem, późniejszym biskupem wrocławskim, Bolesławem i Konradem) do kraju, by objąć ojcowską dzielnicę śląską, zabrał z sobą kilku mnichów cysterskich z Pforty, którzy mieli zbadać miejscowe warunki dla swej nowej placówki na Śląsku, która zostałaby córą macierzy w Pforcie. Rekonesans cysterski wypadł pozytywnie przeto założony przez Bolesława Wysokiego w Lubiążu nad Odrą, w dolinie tej rzeki w miejscu przeprawy przez nią, na pniu benedyktyńskim, klasztor cystersów stał się macierzą klasztorów tej reguły na Śląsku. Książę fundator cysterskiego klasztoru w Lubiążu zapoczątkował szereg gospodarnych książąt mających duże osiągnięcia na polu akcji gospodarczej, dzięki której — zwłaszcza w dziedzinie osadniczej i nowego ustroju rolnego — Śląsk wysunął się na czoło dzielnic Polski. Działalność gospodarczą ojca prowadził Henryk I Brodaty, który przygotował sobie przez wzrost potęgę ekonomiczną podstawę do podjęcia realizacji planu politycznego, tj. zjednoczenia Polski z rozbitcia dzielnicowego, co zaczął urzeczywistniać, oraz wznowienia królewskość państwa.

stawiała się sprawa w klasztorach tej reguły zakładanych na innych ziemiach polskich poza obrębem Śląska, w których to klasztorach owych szarych mnichów przeważał element polski.

Klasztor w Henrykowie założył w roku 1227 kanclerz księcia Henryka I Brodatego, Mikołaj, kanonik katedry wrocławskiej (pochodzący z rodu rycerskiego w ziemi krakowskiej) i uposażył go dobrami nad rz. Oławą, otrzymanymi za zasługi od tegoż księcia. Fundator zgodził się na życzenie Henryka Brodatego, aby zasługa tej fundacji była przypisana synowi księcia, Henrykowi II Pobożnemu, co — choć było fikcją prawną — zapewniało klasztorowi opiekę rodu Piastowiczów śląskich. Uposażenie włościami Mikołaja powiększył Henryk Brodaty jeszcze swymi nadaniami ziemi. Konwent przybył tu z Lubiąża, który stał się jego macierzą. Przybyły ze swoim konwentem, złożonym oczywiście z mnichów niemieckich, opat Henryk objął włości nadane klasztorowi przez kanclerza Mikołaja i księcia Henryka I i po usadowieniu się na nowym miejscu rozpoczęli cystersi henrykowscy w 12 lat później, za przykładem swojego macierzystego klasztoru w Lubiążu, kolonizację osadnikami niemieckimi w swych posiadłościach.

Klasztor w Kamieńcu Żąbkowickim nad rzeką Nysą Kłodzką (zwaną też Nysą Śląską) położony, był — jak i henrykowski — także fundacją rycerską, powstała na pniu klasztoru kanoników regularnych, sprowadzonych do Kamieńca i uposażonych w 1-szym i 2-gim dziesiątku lat XIII wieku przez Wincentego z Pogorzeli, pochodzącego z rodu rycerskiego herbu Grzymała, piszącego się z Pogorzeli, a którego brat komes Janusz miał posiadłości koło Kamieńca. Wincenty wstąpił do klasztoru P. Maryi na „Piasku” we Wrocławiu, a nie chcąc tam poddać się przepisom kongregacji arowezyjskiej postarał się u Stolicy Apostolskiej o zezwolenie na założenie klasztoru w Kamieńcu, do którego wprowadził w roku 1210 mały zastęp zakonników z klasztoru wrocławskiego. Kanonicy regularni przebywali w Kamieńcu przez 37 lat, gdyż w roku 1247 zostali oni zastąpieni przez prężny zakon cysterski. Cystersi bowiem po 2-letnim okresie sporów z kanonikami regularnymi o fundację kamieniecką objęli w roku 1249 Kamieniec w swoje stałe już posiadanie. Konwent cysterski z opatem Ludwikiem na czele przybył do Kamieńca także z Lubiąża.

Czwartym męskim klasztorem cystersów na ziemi śląskiej, założonym i uposażonym w roku 1292 przez Bolka I księcia świdnicko-jaworskiego, był klasztor w Krzeszowie. Powstał on, jak i klasztor lubiąski, na zrębie benedyktynów, sprowadzonych tu z czeskich Opatowic przez ks. Henryka II Pobożnego około roku 1239, a uposażony przez jego żonę, księżną Annę. Konwent cysterski przybył tu z Henrykowa, który stał się macierzą Krzeszowa. Cystersi wzniesli tu z czasem wspomniały klasztor i zgromadzili

w swym ręku olbrzymie dobra z dwoma miasteczkami: Lubawką i Chełmskiem. Klasztor w Krzeszowie będzie w niniejszym opracowaniu szerzej przedstawiony.

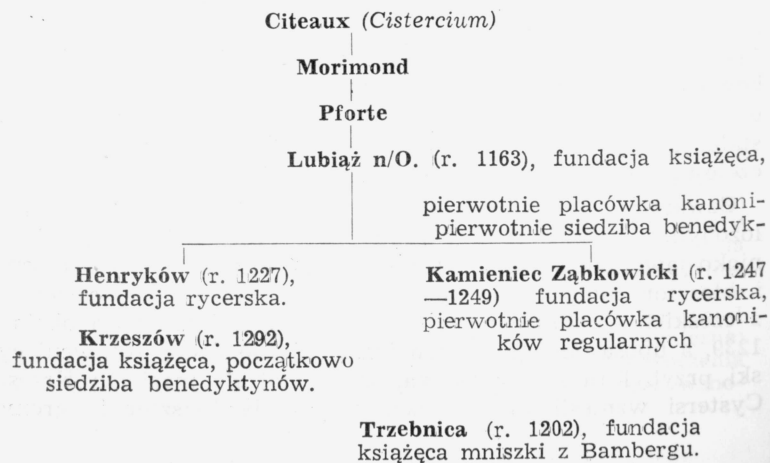
Wreszcie należy wspomnieć o jedynym na Śląsku żeńskim klasztorze cysterskim, założonym w roku 1202 w Trzebnicy przez księcia Henryka I Brodatego i przez niego uposażonym, do którego sprowadzone zostały mniszki z Bambergu. W klasztorze tym od roku 1212 była księżną Gertruda, córka Henryka Brodatego i św. Jadwigi i odtąd godność tę piastowały w nim przez trzy wieki, bo do roku 1515, przedstawicielki rodu Piastowiczów. W Trzebnicy osiadła na resztę swego życia po śmierci fundatora, poległego w roku 1241 na polu legnickim, wdowa po nim, św. Jadwiga. W klasztorze trzebnickim, będącym bazą polskości, bo rządy w nim sprawowały ksienie polskiego pochodzenia, toczyły się walki narodowościowe, o których pisał E. Wutke w artykułach pt. *Nationale Kämpfe im Kloster Trebnitz*³.

Z tych 5-ciu klasztorów trzy stanowiły fundacje książęce (Lubiąż, Krzeszów i Trzebnica), zaś dwa — rycerskie (Henryków i Kamieniec). Klasztory w Henrykowie i Kamieńcu były filiami Lubiąża, zaś klasztor w Krzeszowie był filią Henrykowa⁴. W Lubiążu i Krzeszowie osiedli cystersi na pniu benedyktyńskim, a w Kamieńcu na zrębie kanoników regularnych, co uwidoczniło w 4-tym przypisie.

Wszystkie wymienione klasztory były suto uposażone włościami ziemskimi przez swych fundatorów i dobrodziejów tak świeckich jak i duchownych, a sami cystersi, którym reguła zakonna nakazywała pracę na roli, powiększali jeszcze swe majątki ziemskie

³ *Zeitschrift für Geschichte Schlesiens*, t. 24 i 25.

⁴ Rodowód śląskich klasztorów cysterskich, przedstawiony graficznie:

drogą kupną, darowizną i zamianą, toteż stworzyli klasztorne latyfundia, w których prowadzili gospodarkę rolną, hodowlaną i przemysłową (tkactwo, piwowarstwo itd); gospodarke rolną i hodowlaną prowadzili na folwarkach tworzonych w swoich dobrach, zaś różne rzemiosła uprawiali w samych zabudowaniach klasztornych⁵. Zasadniczą rolę w tych działach gospodarki klasztornej spełniali konwersi, bo pełnili oni funkcje urzędników folwarcznych, budowniczych-techników (budowa pomieszczeń klasztornych), melioracja pól i łąk (odwadnianie i nawadnianie), rzemieślników (tkacze, piwowarzy, krawcy, szewcy), kupców, tj. pośredników w handlu klasztornym oraz dozorców pracowników zatrudnionych na folwarkach, którymi była najemna czeladź i ludność poddańcza wsi klasztornych.

Nadawane klasztorom cysterskim przez książąt i rycerstwo rozległe obszary leśne, jak zwłaszcza położonych na pograniczu polsko-czeskim klasztorom w Kamieńcu Ząbkowickim i Krzeszowie, brali cystersi drogą karczunku pod pług i na nowiznach, wyczynionych przez sprowadzanych kolonistów, przeważnie niemieckich, powstawały nowe wsie zasiedlone przez osadników tej narodowości.

Lubiąski konwent był niemiecki toteż obsadzał on swoje filie w Henrykowie i w Kamieńcu Ząbkowickim także mnichami niemieckimi, którzy z Henrykowa dotarli również do Krzeszowa, tej ich ostatniej placówki na Śląsku w XIII stuleciu.

Na obszarze górzystym i lesistym pogranicza polsko-czeskiego powstała na karczowisku osada nosząca pierwotnie nazwę Krzeszów Bór (nazwa dzierzawcza), występująca w źródłach jako Cressobor czy Crezovbor czyli bór Krzesza (owa część boru, należącego do Krzeszowa, jest jedną z całości borów zalegających pogranicze śląsko-czeskie) zmieniała kolejno swe brzmienie na Grissobor lub Grussow i wreszcie przyjęta przez naukę niemiecką i ostatecznie w tym języku ustalona jako Grüssau, aby zatrzeć jej dawne, pierwotne polskie brzmienie: Krzeszów bór. Owa osada źródleśna leżała w okolicy Kamiennej Góry.

Do owego Krzeszowa (leżącego dziś w b. powiecie kamiennogórskim) powołał jeszcze książę Henryk II Pobożny około roku 1239 benedyktynów z Opatowic w Czechach. Tym to czarnym mnichom, z uwagi na ich ubóstwo, nadała w roku 1242, za zgodą swego syna Bolesława Rogatki, księżna Anna, żona poległego w poprzednim roku pod Legnicą Henryka II Pobożnego, a córka króla czeskiego Ottokara, krzeszowski obszar leśny o takiej powierzchni jaką będą mogli wykarczować. W 7 lat później (w r. 1249) ks.

⁵ Uprawianie różnych rzemiosł (*diversae artes*) we wszystkich klasztorach cysterskich było szczególnym uprawnieniem konwentów tego zakonu.

Bolesław Rogatka, za przyzwoleniem swego brata Konrada, nadał benedyktynom krzeszowskim osadę targową Kamienna Góra wraz z zezwoleniem lokowania jej na prawie niemieckim i zbudowania klasztoru na międzyrzeczu Bobru i Zadny. Tej osadzie targowej przydzielił on duży obszar ziemi, na którym mogą mnisi zakładać na karczowiskach leśnych wsie aż do granicy czeskiej, zatrzymując dla siebie tylko zwierzchność menniczą i sądownictwo karne, dotyczące przelewu krwi, a które będzie książe osobiście sprawował, bez posługiwania się wójtem prowincjonalnym, tzw. landwójtem. Istniejąca już w XII w. przy starym grodzisku osada targowa Kamienna Góra⁶, leży w rozległej kotlinie nad rzeką Bobrem przy starym szlaku handlowym ze Śląska do Czech, wiodącym przez przełęcz kamiennogórską, którą szły też wyprawy czeskie na Śląsk pod koniec XI i w pierwszych dziesiątkach lat XII wieku, mające niejednokrotnie charakter łupieski.

W roku 1254 ks. Bolesław, potwierdzając benedyktynom krzeszowskim darowiznę swych rodziców, przydzielił im jeszcze 200 łanów frankońskich (tj. wielkich, czyli 8.600 morgów) z prawem lokowania ich na prawie czynszowym, zatrzymując dla siebie sądownictwo karne i posługę wojenną⁷. Dwa lata później tenże książe nadał im jeszcze dalsze 30 łanów, pozostające w dożywociu jego kanclerza kanonika Walentego, z zachowaniem dla siebie praw książęcych⁸. To już ostatnia donacja dla benedyktynów w Krzeszowie, podległych opactwu w czeskich Opatowicach, albowiem w roku 1289 opat tego macierzystego dla Krzeszowa klasztoru, Trzaska, zeznał w obecności biskupa wrocławskiego Tomasa II, iż wszystkie posiadłości w Krzeszowie sprzedał za 240 grzywien księciu świdnicko-jaworskiemu Bolkowi I. Tak więc benedyktyni po 50 latach, tj. od 1239—1289, opuścili Krzeszów z nieznanymi bliżej powodów, a którymi przypuszczalnie mogły być: niemożność czy nieumiejętność zagospodarowania nadanych im obszarów leśnych, albo przyczyny topograficzno-klimatyczne; zresztą ich główne zadanie polegało na innym rodzaju pracy.

W roku 1292 książe Bolko I ufundował w Krzeszowie klasztor zakonu cystersów, którzy przybyli tu w tymże roku w ilości 12 z opatem Teodorykiem na czele z ich klasztoru w Henrykowie, a co tak zapisano w rocznikach krzeszowskich: „Anno Dom. 1292 in vigilia scti Laurentii (tj. 10 sierpnia) intravit Theodoricus cum

⁶ Kamienna Góra, stara osada targowa, która w roku 1249 uzyskała prawa miejskie od ks. legnickiego Bolesława II. W XIV wieku rozwinęło się tu sukiennictwo, nad którym dwa wieki później wzięło górę tkactwo lnu, którego wyroby stały się przedmiotem handlu, na miejscowych jarmarkach sprzedawano płótno. Miasto po jego lokacji chroniły mury, którymi otoczył je ks. Bolko I.

⁷ Regesten — 863.

⁸ Regesten — 910.

conventu suo... in domum quae vocatur Gratia sctae Marie in Grussow”⁹. W ten sposób klasztor krzeszowski, którego kościół pod wezwaniem Matki Boskiej Łaskawej, konsekrowany w tym roku przez biskupa wrocławskiego Jana Romkę (zmarłego w r. 1301), stał się filią klasztoru henrykowskiego, gdyż z niego przybył konwent zakonny do Krzeszowa.

W roku 1289 ks. Bolko I kupił od rycerza Witika de Upa 3 wsie, które przekazał w darowiźnie założonemu klasztorowi¹⁰. Książę-fundator uposażył klasztor cysterski samą miejscowością Krzeszów z 200 łanami wielkimi w okolicy, 3-ma wsiami wraz z ich dziesięcinami pieniężnymi, nadał mu nowolokowane (około r. 1284) miasteczko Lubawkę¹¹ z prawami innych książęcych miast, z przynależnymi do niego 10 wsiami, wolnymi od wszystkich ciężarów i z prawem sądowniczym klasztoru, a uiszczającymi łącznie 16 grzywien rocznie tytułem dziesięciny, nadał kamieniołom z dochodem 13 grzywien z prawem wydzierżawienia, dziesięciny zbożowe z 10 wsi, których mieszkańcy obowiązani do uiszczenia zboża dziesięcinnego musieli zwieźć je z pól własnym zaprzęgiem do klasztoru w oznaczonych terminach, nadał winnice i chmielniki koło Lwówka i Bolkowa oraz 5 ławek mięsnych z czynszem 40 kamieni łożu w Kamiennej Górze, Bolkowie, Jaworze i Strzegomiu i wreszcie nadał temu klasztorowi prawo uprawiania w obrębie zabudowań klasztornych wszystkich rzemiosł i sprzedaży ich wyrobów hurtownie i detalicznie tak w samym klasztorze jak i w granicach księstwa¹².

⁹ *Zeitschrift für Geschichte Schlesiens*, t. 1: z. 2 s. 203—205 — *Annales Grussavienses*: „Anno Dom. 1292 in vigilia scti Laurentii intravit Theodoricus cum conventu suo videlicet domino Hugone, Arnolde, Wilhelmo, Reinhardo, Sifrido, Nicolao, Alberto, Henrico, Theodorico, Heinricho, Jacobo, Sibano in domum quae vocatur Gratia sctae Marie in Grussow”. Występuje tu wspólne dla wszystkich klasztorów cysterskich zjawisko, a mianowicie wprowadzający się konwent liczy 13 osób, tj. opata i 12 mnichów, która to ilość symbolizuje Chrystusa i 12 Apostołów; klasztor jest pod wezwaniem Matki Bożej; nazwa Krzeszowa odbiegła już od pierwotnego, polskiego brzmienia i wreszcie imiona członków tego pierwszego konwentu są przeważająco niemieckie.

¹⁰ Regesten — 2093.

¹¹ Lubawka (łac. *Lubavia*), miasteczko w b. powiecie kamiennogórskim, leżące nad rzeką Bobrem, u podnóża gór Krucznych, w pobliżu przełęczy sudeckiej, zwanej Bramą Lubawską. Lokowana między 1284 a 1292 r. przez księcia Bolka I świdnickiego i przezeń cystersom w Krzeszowie nadana. Miasteczko to stanowiło ośrodek gospodarzy okolicznych posiadłości klasztornych, a od wieku XVI zaczął rozwijać się tu przemysł hniarski.

¹² Ks. świdnicko-jaworski Bolko I nadał cystersom w Krzeszowie wszystkie wolności jakimi cieszyły się klasztory cysterskie także i to uprawnienie, aby mogli w swoim klasztorze krzeszowskim uprawiać różne rzemiosła — *diversae artes* (fabrilis, pistrina, texorina, sutorina

Otrzymałszy tak hojne uposażenie od Bolka I świdnickiego cystersi krzeszowscy nazwali księcia w nekrologu nie tylko „fundator”, lecz także „benefactor monachorum in Grussow” oraz „christianissimus dux”, bo takie epitety przekazały Annales Grussavienses: „Anno Dom. 1301 obiit... fundator et benefactor monachorum in Grussow et monialium in Strelin illustris et christianissimus dux Bolko in die beati Theodori martiris (tj. 9 listopada)”¹³.

Bolko I był założycielem świdnickiej piastowskiej linii książęcej, został pochowany w klasztorze krzeszowskim. Następcą jego był syn Bernard, ożeniony z Kunegundą Łokietkówną, dał on początek przymierzu polsko-świdnickiemu i bronił niezawisłości swego księstwa świdnicko-jaworskiego przed Luksemburgami; zmarł w roku 1326 i został pochowany w Krzeszowie. Ostatnim męskim przedstawicielem tego wiernego Polsce księstwa był książę Bolko II, syn Bernarda, ostatni po mieczu piastowski władca dzielnicy świdnicko-jaworskiej, dzielny obrońca niezawisłości swego księstwa i wierny sprzymierzeniec króla Kazimierza Wielkiego, który w roku 1345 wydał przywilej dla kupców Świdnicy otwierający im wolną przez Polskę drogę na Ruś, aby wynagrodzić wierność księcia Bolka II dla Polski, gdyż ten nie uznał zwierzchnictwa króla czeskiego¹⁴. Umierając Bolko II przeznaczył testamentem żonę Agnieszkę dożywotnią władczynią swego księstwa świdnicko-

et sartorina) — „in omnibus et singulis officinis ejusdem nostre fundacionis licite ac inturbate omne per evum exerceantur fratresque universi domno suo servientes ibidem ac servitari plenum jus secundum quod ubique in suo ordine hactenus fieri consuevit libere habeant et quiete, ipsa videlicet quelibet sua opera vendendi integraliter vel particulariter tam in ipso claustro quam intra omnes dominii nostri terminos”.

¹³ *Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens*, t. I z. 2 s. 203—205.

¹⁴ Pod koniec pierwszej połowy XIV wieku rozpoczęła się między królem polskim Kazimierzem Wielkim a miastami śląskimi z Wrocławiem na czele walka handlowa, której powodem było dążenie tych miast do dopuszczenia ich na Ruś odzyskaną w roku 1340 przez Kazimierza Wielkiego. Ziemia ta, stanowiąc główną arterię handlu wschodniego, była w ręku króla polskiego tym argumentem politycznym, którym mógł on wykazywać miastom śląskim odpadłym od Polski, a zwłaszcza Wrocławowi, ile tracą na zerwaniu łączności politycznej z państwem polskim. Gdy więc Wrocław, inicjator polityki zerwania związku Śląska z Polską, wszczął starania o wolną drogę na Ruś, wtedy Kazimierz Wielki ustosunkował się nieprzychylnie do Wrocławia i nałożył nowe cła na obcych kupców. Król, chcąc jednak wynagrodzić wierność swego sprzymierzeńca księcia świdnickiego Bolka II i zjednać sobie przychylność jego poddanych (ks. Bolko II nie uznał bowiem zwierzchnictwa króla czeskiego), wydał w roku 1345 przywilej ważny dla mieszczan Świdnicy, który otwierał im wolną przez Polskę drogę na Ruś na tych samych warunkach, na jakich jeździli tam kupcy krakowscy i za opłatą zwykłych cel.

-jaworskiego i w ten sposób księstwo to utrzymało niezawisłość do roku 1392, gdyż dopiero w tym roku objęli królowie czescy (Luksemburgowie) dzielnicę książąt świdnicko-jaworskich. Bolko II zmarł w roku 1368 bezpotomnie, co annalista tymi słowy przekazał: „Anno Dom. 1368 in die s. Jacobi dux Bolko ultimus Swidniczensis obiit sine herede et tota terra sua devoluta est ad Wenceslaum juvenem regem Bohemie”¹⁵. Został on pochowany w mauzoleum klasztoru krzeszowskiego, w którym spoczęła ta dynastia.

W krótkim czasie po usadowieniu się w Krzeszowie zaczęli cystersi wznosić mury klasztoru, tj. kościół klasztorny i zabudowania odpowiadające potrzebom klasztoru, albowiem annały krzeszowskie podają, że „anno dom. 1296 in vigilia apostolorum petri et pauli fundatum est monasterium lapideum in Grussow”¹⁶. W tym suto uposażonym klasztorze przebywali od roku 1292 do 1819, a organizacja konwentu krzeszowskiego była identyczna jak w innych klasztorach tego zakonu. Opactwo krzeszowskie bogaciło się w uposażenie ziemią i jego posiadłości w liczbie około 40 wsi sięgały w stronę Jeleniej Góry, Świdnicy i Dzierżoniowa oraz posiadało miasteczka: Lubawkę i Chełmsko (to ostatnie lokowane jako miasteczko (*oppidum*) przed rokiem 1289, będące obecnie osiedlem, leży ponad 20 km na południe od Kamiennej Góry i tuż przy granicy czeskiej) oba będące ważnymi ośrodkami tkactwa. Gospodarka rolna (folwarczna) i hodowlana (chów owiec i bydła oraz ryb w stawach), zakłady przemysłowe (browary, gorzelnie, młyny), winnice, chmielniki (świadczące o produkcji piwa), jako też handel płótnem, sukniem, piwem, zbożem, bydłem i wyrobami warsztatów klasztornych stanowiły podstawę potęgi materialnej opactwa krzeszowskiego¹⁷. Konwent cysterski w Krzeszowie ma

¹⁵ *Ztschr. f. Gesch. Schl.*, t. I z. 2 s. 220—222 i t. 12 z. 1 s. 45.

¹⁶ Tamże, t. I z. 2 — Annales Grussavienses, s. 203—213.

¹⁷ Zaraz po objęciu przez cystersów Krzeszowa przystąpili oni z właścicielami im przedsiębiorczością do zagospodarowywania i powiększania nadanych klasztorowi włości i tak dla przykładu kupili w r. 1297 od ryc. Rudigera wieś Ptaszków koło Kamiennej Góry, w r. 1317 — 4 łany w Uniemyśle, w r. 1332 połowę wsi Bojanice wraz z lasem za 16 grzywien, w r. 1332 — pustą wieś Dobromyśl w pobliżu klasztoru za 14 grzywien; drogą darowizny dostały się w ręce klasztoru w r. 1293 część wsi Jaryszowa, w r. 1299 — połowa wsi Strzegów, w r. 1311 — 3 łany w Bartoszówku, w r. 1318 — 4 łany w Zółkiewcu, w r. 1324 — wieś Opolnica z sołtystwem, w r. 1328 — pustą wieś Wojciechowice w r. 1329 — sołtysostwo w Chwaliszowie; w r. 1299 — łąki w Wąwolnicy, w roku 1324 — las między klasztorem a Grzędami; winnice koło Lwówka i w Jaryszowie; chmielniki — koło Lwówka i w Sadach koło Bolkowa; oprócz 5 jatek mięsnych po jednej ławce w Kamiennej Górze, Bolkowie i Jaworze oraz 2 ławek w Strzegomiu z czyszem 40 kamieni łożu, w r. 1318 — 2½ ławki w Świdnicy i 1 ławka w Ziębicach oraz w r. 1329 — 3 ławki w Bolkowie; ławki szewskie w r. 1322 — 8 ławek w Świdnicy darowane klasztorowi przez wójta dziedzicznego z Dzierżoniowa Hermana, zaś

zasługi na polu kultury duchowej, albowiem stworzył on wielką bibliotekę klasztorną, bogatą w różne, liczne dzieła i stare manuskrypty, które uległy zniszczeniu w czasie napadu na klasztor husytów i wojny 30-letniej, podczas których bardzo wielkie poniósł on straty i wiele ucierpiał. Konwent sprawował patronat nad kościołami parafialnymi w 5 wsiach. Pod względem architektury konwent krzeszowski ma bardzo wielką zasługę, gdyż stworzył jeden z najcenniejszych zabytków architektury barokowej nie tylko na ziemi polskiej, lecz także w Europie, jakim jest kościół klasztorny, zaś wysoki artyzm w sztuce znalazł swój wyraz we wspaniałych sarkofagach książąt piastowskich, którymi ich cystersi krzeszowscy uczcili jako swych fundatorów i dobrodziejów, a co wzbudza do tych szarych mnichów naszą sympatię także i z tego względu, iż jeden z nich nosił imię Bolko, jako wyraz wdzięczności dla tej dynastii.

Po przeszło 100 latach przybyli w roku 1919 z Czech do Krzeszowa benedyktyni niemieccy, lecz po drugiej wojnie światowej, gdy dawna polska dzielnica Bolków świdnicko-jaworskich wróciła wraz z całym Śląskiem w granice Polski, tedy w roku 1946 przeniesione zostały do Krzeszowa benedyktyнки ze Lwowa, rozpoczynając od nowa dzieje Krzeszowa.

Zadaniem niniejszego krótkiego artykułu było przedstawienie tylko samych początków fundacji klasztoru cystersów w Krzeszowie. Dalsze jego dzieje od XIV wieku począwszy czekają na szczegółowe opracowanie. Zapoczątkował wprawdzie pracę nad tym klasztorem, ale głównie nad architektonicznym, rzeźbiarskim i malarzkim dziełem zespołu krzeszowskiego, Henryk Dziurla w monografii pt. *Krzeszów*¹⁸.

w r. 1314 Albert Bavarus podarował klasztorowi rzeźnię w Złotoryji; klasztor używał także płótna jako środka płatniczego (r. 1324). W klasztorze krzeszowskim na początku XIV w. zmarli konwersi — Jan, Ekhard, Rychwin, Fryderyk oraz kapłani — Reinhard, Hugo, Arnold.

¹⁸ H. Dziurla, *Krzeszów*, monografia, wydawn. Ossolineum, 1974/5.